

טעמי מצוות השמיטה

(1) שמות פרשת משפטים פרק כג

(*) וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת אֲרֻצְךָ וְאַסַּפְתָּ אֹת תְּבוּאָתָהּ: (יא) וְהִשְׁבִּיעַת תִּלְשִׁמְטָנָה וְנִטְשָׁתָה וְאָכְלוּ אֲבִינֵי עַמְּךָ וַיִּתְּרָם תֹּאכַל חֵיט הַשְּׂדֵה כִּן תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ:

(2) ויקרא פרשת בהר פרק כה

(א) וַיְדַבֵּר יְקֹנָק אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר: (ב) דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבַתָה הָאָרֶץ שְׁבַת לַיְקֹנָק: (ג) שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שְׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע פְּרֻמָּה וְאַסַּפְתָּ אֹת תְּבוּאָתָהּ: (ד) וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִת שְׁבַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ שְׁבַת לַיְקֹנָק שְׂדֶךָ לֹא תִזְרַע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמַר: (ה) אֶת סְפִיחַ קִצְיֹרְךָ לֹא תִקְצֹר וְאֶת עֵנְבֵי זֵיתֶךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ: (ו) וְהִיטָה שְׁבַת הָאָרֶץ לָכֶם לְאֹכְלָהּ לָהּ וּלְעֶבְדָּךָ וּלְאִמְתְּךָ וּלְשִׁכְרֶךָ וּלְתוֹשֵׁבֵי הַגָּרִים עִמָּךָ: (ז) וּלְבַהֲמֹתֶיךָ וּלְחִיָּה אֲשֶׁר בְּאֲרֻצְךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לְאֹכֹל:

(3) ויקרא פרשת בחקותי פרק כו

(לד) אַז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שְׁבַתְתֶּיךָ כֹּל יְמֵי הַשְּׁמִיטָה וְאַתֶּם בְּאָרֶץ אֲבִיכֶם אַז תִּשְׁבַּת הָאָרֶץ וְהִרְצַת אֶת שְׁבַתְתֶּיךָ: (לה) כֹּל יְמֵי הַשְּׁמִיטָה תִּשְׁבַּת אֶת אֲשֶׁר לֹא שְׁבַתָּה בְּשַׁבַּתֶּיכֶם בְּשַׁבַּתְכֶם עָלֶיךָ:

(4) ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק לט

...ואמנם כל המצוות אשר ספרנום בהלכות שמיטה ויובל מהם לחמלה על בני אדם והרחבה לבני אדם כולם, כמו שאמר ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל וגו', ושתוסיף הארץ תבואתה ותתחזק בעמדה שמוטה, ומהם חנינה בעבדים ועניינים כלומר השמטת כספים והשמטת עבדים, ומהם עיון בתקון הפרנסה והכלכלה על ההתמדה, והוא היות הארץ כולה שמורה לבעלים אי אפשר בה מכירה לצמיתות, והארץ לא תמכר לצמיתות, וישאר ממון האדם שמור עליו ועל יורשיו...

(5) פירוש נחלת אבות למסכת אבות (לרבי יצחק אברבנאל) פרק ה משנה ח

והספק הזה לדעתי גדול הוא אצל הרב המורה שכתב בטעם מצות השמיטה – כדי שתתחזק כוח האדמה ותוסיף פירותיה. אבל זה אין לך לקבלו ממנו אם בעל נפש אתה. לפי שאם היה הדבר כן לא היתה השנה הו' בהיות האדמה בתכלית חולשתה עושת תבואה לג' השנים – "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתינו. וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים" (ויקרא כה, כ-כא). והוא המורה שלא היתה הארץ חלושה לשתצטרך אל השביתה כדי שתתחזק, כיון שבשנה הששית היתה עושה ג' פעמים יותר מהשנה הראשונה שתבוא אחר השביתה, כי יי' הוא האלהים. הוא הנותן בה כוח לעשות. ורוב תבואות.

גם שאם היה טעם המצוה כדברי הרב לצורך התרבות תבואת הארץ, לא היה עונשה כל כך חמור שיביא לגלות כמו שאמרנו. ולכן חכם מחכמי הדור חשב שהיה זה. ממנו השם יתברך, הערה לנפשתינו לפקוח עינים עוורות השקועות בעניני העולם, כזביו והבליו לעבוד את האדמה הגופיית תמיד, מבלי תת שביעה לנפשם. ולכן מאיר עיניהם יי' במה שצויה למנות ששת ימים ולשבות אחד, וכן למנות ששת שנים ובשנה השביעית ימי האדם. ובשנת השמיטה לא נתכוון לעבודת האדמה רק לתת צורך אוכל נפש בלבד, והוא דמוי והמשל לקנין שלמותינו והנהגת חיינו. עד כאן דבריו. ועם היות הדעת הזו בעצמו טוב ונאות לרדוף אחרי שלמות גופינו בשביעית חיי האדם וגם בכל ימיו, אין ספק שלא כיוונה התורה לזה התכלית במצות השמיטה, כי המצוות האלהיות יש להם תכליות עצמיים בעצמם, וההמשל והדמוי מהם לעניני הנהגת האדם בקנין שלמותו היא כונה שנית. ואין ראוי שנסתפק בה ושנחשוב שהיא התכלית הראשונה והכונה הראשונה, כי יהיה זה תמורת מה שבעצם במה שבמקרה. ואם היה זה בלבד תכלית מצות השמיטה, והוא גם כן תכלית מצות השבת למה התנא אמר וייחד שהגלות בא על שמיטת הארץ, ולא זכר חלול שבתות ולא יובל, הלא דבר הוא בהכרח.

אבל אמת הענין הזה הוא שארץ ישראל יש לה בעצמה סגולה נפלאה, ויחס גדול לקבול הנצוץ האלהי, והשגחה העליונה תתיחד באותה הארץ באופן נפלא, מה שאין כן בשום ארץ אחרת. וכמו שזכרתי בזה המאמר, כי כמו שהגלגל הקשר היותר חזק מחלקיו על הנבדל המניע אותו, ימצא בעיגול הגדול האוזר אותו אשר הוא באמצע ברוחק שווה מקטביו. וגם בעיגול ההוא יהיה מקום להראות פעל הנבדל בו יותר שהוא מקום הכוכב, ככה מכל היישוב בכללו נתיחד חלק ממנו שהיא הארץ הנבחרת, וחלק ממנה ההר חמד אלהים לשבתו אשר הוא לכל היישוב בערך מקום הכוכב בגלגל ביתר שאת ומעלה. ולזה להורות על מעלת הארץ בעצמה זכרו חכמינו זכרונם. לברכה שאדם הראשון לא בראו הקב"ה, אלא ממקום קדוש וטהור ממקום בית המקדש, וכאשר בחר באברהם ציוה "לך

לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך" (בראשית יב, א), להגיד שבהיותו עבד אלהים ודבק בו, ראוי שיעתק לאותו מקום השלימות. הנה אם כן, היתה הארץ ההיא מצד טבעה ומצבה אצל העליונים נבחרת מכל הארצות. ולכן העידה התורה עליה (דברים יא, יב): "ארץ אשר יי' אלהיך דורש אותה תמיד עיני יי' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית השנה. ועל בית המקדש נאמר לשלמה (מלכים א' ט, ג): "והיו עיני ולבי שם כל הימים". וכבר נזכר בספר מלכים (ב' יז, כה-כו), ששלח מלך אשור מעמיו ויירשו את שומרון וישבו בעריה, וישלח יי' בהם את האריות, לפי שלא היו יודעים את משפט אלהי ישראל. וכל זה ממה שיורה שהארץ בעצמה מלבד העם היושב בה היא היתה מקודשת בעצמה. ולכן רוב המצוות תלויות בארץ, כי הם היו מכלל עבודתה.

6 ספר החינוך פרשת אם כסף מצוה פד

משרשי המצוה, לקבוע בלבנו ולצייר ציור חזק במחשבתנו ענין חדוש העולם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ [שמות כ', י"א], וביום השביעי שלא ברא דבר הכתיב מנוחה על עצמו. ולמען הסיר ולעקור ולשרש מרעיונינו דבר הקדמות אשר יאמינו הכופרים בתורה ובו ייהרסו כל פנותיה ויפרצו חומותיה, באה חובה עלינו להוציא כל זמנינו יום יום ושנה שנה על דבר זה למנות שש שנים ולשבות בשביעית, ובכן לא יתפרד הענין לעולם מבין עינינו תמיד, והוא כענין שאנו מוציאים ימי השבוע בששת ימי עבודה ויום מנוחה. ולכן ציוה ברוך הוא להפקיר כל מה שתוציא הארץ בשנה זו מלבד השביתה בה, כדי שיזכור האדם כי הארץ שמוציאה אליו הפירות בכל שנה ושנה לא בכוחה וסגולתה תוציא אותם, כי יש אדון עליה ועל אדוניה. וכשהוא חפץ הוא מצוה אליו להפקירם.

7 תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף לט עמוד א

אתא ההוא תלמידא, אמר ליה: מאי טעמא דשביעתא? - אמר ליה: השתא אמינא לכו מילתא דשויה לתרוייהו. אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: זרעו שש והשמיטו שבע, כדי שתדעו שהארץ שלי היא...

8 רש"י שם

כדי שתדעו וכו' - ולא ירום לבבכם בשבח ארצכם, ותשכחו עול מלכותו.

9 הראי"ה קוק, הקדמה לספר "שבת הארץ"

היחיד מתנער מחיי החול לפרקים קרובים בכל שבת... את אותה הפעולה שהשבת פועלת על כל יחיד, פועלת היא השמיטה על האומה בכללה. צורך מיוחד הוא לאומה זו, כי מזמן לזמן יתגלה בתוכה המאור הא-לוקי שלה בכל מלוא זהרו, אשר לא ישביתהו חיי החברה של חול... הזעף והתחרות אשר להם.

10 פירוש הספורנו לויקרא פרק כה פסוק ב

שבת לה'. שתהיה כל השנה הבטלה מעבודת האדמה - מוכנת לעבודתו, כמו שכיון בשבת בראשית באמרו שבת לה' אלהיך.

11 פירוש העמק דבר לשמות פרק לד פסוק כא

בחריש ובקציר תשבות. אותה שביתה דשבת קודש תהיה גם בשביעית, למען יוסיף לקח בכל השנה בתורה ובעבודה.

12 הרב שאול ישראלי, ספר "שיח שאול על התורה", עמ' שמח

וכאן לפנינו שבת הארץ כשנת לימוד ועיון, השתלמות והתרוממות - "שבת לה'". האיכר, אשר בדרך כל עסקי שדהו בולעים את כל זמנו, אשר אין לו לא יום ולא לילה, לא שבת ולא מועד במובנם המלא, ניתנת לו פתאום אפשרות של התפנות למשך שנה שלמה לדברים שברוח.

13 רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק יג הלכה יג

ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשהו האלהים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללויים, הרי דוד ע"ה אומר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי.